

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

امارت اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

معینیت امور علمی

تفسیر موضوعی سوره الدخان

(رساله ماستری)

محصل: روح الله رحیمی

استاد رهنما: پوهاند دکتور محمد اسماعیل نبیب

سال 2022م

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

امارت اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

معینیت امور علمی

تفسیر موضوعی سوره الدخان

(رساله ماستری)

محصل: روح الله رحیمی

استاد رهنما: پوهاند دکتور محمد اسماعیل لیبیب بلخی

سال 2022م

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دیارتمنت تفسیر و حدیث

بورده ماستری

تصدیق نامه

محترم روح الله ولد امان الله: ID: نمبر SH-MST-99-670 محصل دور ششم تفسیر و حدیث که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: تفسیر موضوعی سوره الدخان به روز ۱۳۵۵ / ۱ / ۱۴ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۹۳ (نمره به عدد) نود و سه (نمره به حروف) گردید.

موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور فصیح الله عبدالباقی	عضو هیات	
۲	دکتور اسماعیل احدی	عضو هیات	
۳	دکتور محمد اسماعیل لیبیب بلخی	استاد رهنما و رئیس جلسه دفاع	

..... معاون علمی

..... امر بورده ماستری

خلاصه بحث

واژه های کلیدی: حم، الدخان، سوره الدخان، تفسیر موضوعی سوره الدخان.

موضوع محوری آیات سوره الدخان مبادی عقیده (هشدار از عذاب دردناک اخروی برای منکران توحید، نبوت و معاد) است. این سوره اصول اساسی عقیده ای اسلامی را در شش مقطع بیان و روشن می سازد .

در مقطع نخستین که شامل (9) آیت می شود از وضوح و وضاحت قرآن کریم، اهمیت آن، ارزش زمانی نزول آن و شش صفت از صفات نازل کننده آن را یاد آور می شود که هر یک از این اوصاف، دلیل توحید، و بیانگر کمال رحمت و علم و قدرت آن ذات واحد لاشریک است.

در مقطع دوم مشرکان به عذاب روز سخت قیامت و رسوایی و پشیمانی، تهدید شده اند. در مقطع سوم داستان غرق شدن فرعون و نجات بنی اسرائیل از ستم و زورگویی های او و نیز بهره ورسازی بنی اسرائیل از نعمت علم، کتاب آسمانی و فضیلت بر مردمان دیگر سخن به میان می آید و این موضوع تاکید می شود قدرت میان مردم دست به دست می شود و در اعطای قدرت، علم و رهبری آزمون الهی نهفته است.

در مقطع چهارم بر انکار نابخردانه ای کفار و مشرکان از معاد و زندگی پس از مرگ حمله می شود و از پندار سفیهانه ای ایشان اظهار شگفتی می شود که وقتی پیامبر اکرم- صلی الله علیه وسلم - می گوید خداوند مردگان را دوباره به منظور دادرسی و داوری میان ایشان زنده می کند، آنان با انکار از این موضوع از رسول الله - صلی الله علیه وسلم - می خواهند که پدران و مردگان گذشته ای ایشان را زنده کند .

و تاکید صورت می گیرد که هستی و جهان بدون هدف، بیهوده و به بازی آفریده نشده است، بلکه همه چیز هدفمند آفریده شده و سرانجام محاسبه ای دقیقی از کار و کردار در راه است.

در مقطع پنجم از سختی ها، دردها و رنج های فرا روی مشرکان بعد از برپایی قیامت و محاسبه ای اعمال سخن رفته، و جزای تمسخر و استهزای ایشان به صورت تمسخر و استهزاء بیان می شود.

در مقطع ششم و آخری از آیات سوره، پاداش اعمال متقیان و نعمت های بهشت برای ایشان

بیان شده و در نهایت انجام سوره به آغاز آن پیوند زده شده بر آسانی ، وضاحت و پند دهی قرآن کریم
و انتظار کشیدن سرانجام کار منکران تأکید می شود.

فهرست مطالب

صفحات	عناوین
1.....	مقدمه
2.....	اسباب و عوامل اختیار موضوع:
Error! Bookmark not defined.....	اهمیت موضوع:
3.....	سوالات تحقیق:
3.....	اهداف تحقیق:
4.....	روش تحقیق:
5.....	پیشینه تحقیق:
6.....	مشکل بحث:
6.....	خطه بحث:

تمهید

مفاهیم کلی

8.....	موضوع اول: تعریف تفسیر و تفسیر موضوعی و تاریخچه آن
8.....	فرع اول: تعریف تفسیر
10.....	فرع دوم: تعریف تفسیر موضوعی
13.....	فرع سوم: تاریخچه تفسیر موضوعی
14.....	فرع چهارم: تفاوت میان تفسیر تحلیلی و تفسیر موضوعی:
15.....	موضوع دوم: اهمیت و فواید تفسیر موضوعی و انواع آن
15.....	فرع اول: اهمیت و فواید تفسیر موضوعی
16.....	فرع دوم: انواع تفسیر موضوعی
17.....	موضوع سوم: معرفی سوره الدخان

- 17..... فرع اول: نام و وجه تسمیه سوره الدخان
- 17..... فرع دوم: زمان و محل نزول و ترتیب آن
- 19..... فرع سوم: تعداد آیات، کلمات و حروف
- 19..... فرع چهارم: اهداف و محور اساسی سوره الدخان
- 21..... فرع پنجم: مناسبت سوره الدخان با سوره ما قبل
- 22..... فرع ششم: فضیلت سوره الدخان

مقطع اول

- اعجاز قرآن، نزول آن در شب مبارک و صفات نازل کننده آن (آیات 1 الی 9)
- 24..... موضوع اول: بیان مناسبات
- 24..... فرع اول: مناسبت آیات این مقطع با موضوع سوره
- 24..... فرع دوم: مناسبت آیات این مقطع با آخر سوره ما قبل
- 25..... موضوع دوم: ترجمه و تفسیر اجمالی آیات
- 25..... فرع اول: ترجمه آیات
- 26..... فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات
- 28..... فرع سوم: تفسیر نکات مهم مقطع
- 38..... فرع چهارم: تفسیر واژه های مهم
- 41..... موضوع سوم: احکام و اندرزهای استنباط شده از مقطع اول

مقطع دوم

- موقف مشرکین در برابر قرآن و تهدید آنان به عذاب (آیات 10 الی 16)
- 44..... موضوع اول: بیان مناسبات
- 44..... فرع اول: مناسبت آیات این مقطع با موضوع سوره
- 44..... فرع دوم: مناسبت آیات این مقطع با مقطع گذشته

- موضوع دوم: سبب نزول، ترجمه و تفسیر اجمالی آیات 45
- فرع اول: سبب نزول 45
- فرع دوم: ترجمه آیات 46
- فرع سوم: تفسیر اجمالی آیات 47
- فرع چهارم: تفسیر نکات مهم مقطع 48
- فرع پنجم: تفسیر واژه های مهم 55
- موضوع سوم: احکام و اندرزهای استنباط شده از مقطع دوم 58

مقطع سوم

پندگیری از داستان فرعون و نجات بنی اسرائیل (آیات 17 الی 33)

- موضوع اول: بیان مناسبات 61
- فرع اول: مناسبت آیات این مقطع با موضوع سوره 61
- فرع دوم: مناسبت آیات این مقطع با مقطع گذشته 61
- موضوع دوم: ترجمه و تفسیر اجمالی آیات 62
- فرع اول: ترجمه آیات 62
- فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات 63
- فرع سوم: تفسیر نکات مهم مقطع 66
- فرع چهارم: تفسیر واژه های مهم 72
- موضوع سوم: احکام و اندرزهای استنباط شده از مقطع سوم 78

مقطع چهارم

رد انکار مشرکین از زندگی پس از مرگ و دلایل اثبات آن (آیات 34 الی 39)

- موضوع اول: بیان مناسبات 81
- فرع اول: مناسبت آیات این مقطع با موضوع سوره 81
- فرع دوم: مناسبت آیات این مقطع با مقطع گذشته 82

- موضوع دوم: ترجمه و تفسیر اجمالی آیات 82
- فرع اول: ترجمه آیات 82
- فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات 83
- فرع سوم: تفسیر نکات مهم مقطع 85
- فرع چهارم: تفسیر واژه های مهم 89
- موضوع سوم: احکام و اندرزهای استنباط شده از مقطع چهارم 90

مقطع پنجم

- هشدار از آینده خطرناک مشرکین و سختی های روز قیامت (آیات 40 الی 50)
- موضوع اول: بیان مناسبات 93
- فرع اول: مناسبت آیات این مقطع با موضوع سوره 93
- فرع دوم: مناسبت آیات این مقطع با مقطع گذشته 93
- موضوع دوم: سبب نزول، ترجمه و تفسیر اجمالی آیات 94
- فرع اول: سبب نزول 94
- فرع دوم: ترجمه آیات 94
- فرع سوم: تفسیر اجمالی آیات 95
- فرع چهارم: تفسیر نکات مهم مقطع 96
- فرع پنجم: تفسیر واژه های مهم 100
- موضوع سوم: احکام و اندرزهای استنباط شده از مقطع پنجم 102

مقطع ششم

پاداش متقیان و ترغیب به نعمت های بهشت (آیات 51 الی 59)

- موضوع اول: بیان مناسبات 105
- فرع اول: مناسبت آیات این مقطع با موضوع سوره 105
- فرع دوم: مناسبت آیات این مقطع با مقطع گذشته 106

106	موضوع دوم: ترجمه و تفسیر اجمالی آیات
106	فرع اول: ترجمه آیات
107	فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات
109	فرع سوم: تفسیر نکات مهم مقطع
113	فرع چهارم: تفسیر واژه های مهم
115	موضوع سوم: احکام و اندرزهای استنباط شده از مقطع ششم

خاتمه

117	الف: نتیجه گیری
119	ب: پیشنهاد ها

فهارس

121	الف: فهرست آیات
127	ب: فهرست احادیث
129	ج: فهرست اعلام
131	د: فهرست منابع

خاتمه

الف: نتیجه گیری

از مقاطع ششگانه سوره مبارکه الدخان نتایج زیاد استنباط می گردد که برخی از آنها قرار ذیل بیان می گردد:

1. این سوره با بیان عظمت و اهمیت قرآن کریم به عنوان بزرگترین پیام آشکار الهی و صفات فرستنده آن آغاز می شود.
2. یکی از اهداف نزول قرآن کریم انذار و بیم دادن بشر از عذاب آخرت می باشد تا حال آنان در دنیا اصلاح شود.
3. این کتاب برای هشدار از بی پروایی، غفلت و انکار توحید و حقایق آشکار مربوط به منبع توحید، فرستاده شده است.
4. آیات این سوره دلالت بر حقانیت قرآن، نبوت محمد – صلی الله علیه وسلم – و حتمی بودن زندگی بعد از مرگ برای دادرسی و داوری میان بندگان می کند.
5. کفار و مشرکان باید بدانند که آفرینش آسمانها و زمین، نظم کائنات، فرستادن کتاب ها، و برانگیختن پیامبران بیهوده صورت نگرفته و خداوند حکیم همه چیز را به بازی نگرفته است، بلکه مقتضای حکمت و عدالت او این است که هر چیز هدفی را دنبال کند، از هر چیزی بازرسی شود.
6. آیات این سوره خبر از رویداد سخت و دهشت آوری می دهد که به زودی دامنگیر کفار می شود، اگرچه آنان چنین عذابی را دور و نیامدنی می پندارند، اما در واقع آمدنی است .
7. شان و طبیعت انسان کافر قسمی است که هنگام شدت و سختی به خداوند مراجعه می کند و زمانی که سختی، عذاب و تکلیف و رنج از بالایش دور شد، دوباره به کفران و ناسپاسی خود ادامه می دهد.
8. روز قیامت روز سخت و هولناک است و روزی است که از همه ی مشرکین، ظالمان و کافران با انداختن آنان در دورخ انتقام گرفته می شود و انتقام خداوند از ظالمان برای تشفی خاطر نیست، بلکه به خاطر اجرای عدالت است.
9. هیچ کس نباید به مال، جاه و سلطنت یا حکومت قوی مغرور شود چون این همه به خاطر امتحان، آزمایش و ابتلا می باشند.
10. دعوتگر باید در دعوت خود از اسلوب حکیمانه کار بگیرد چنانچه در اینجا به نحوه دعوت موسی-علیه السلام- اشاره شده است که فرعون را به وجه نیک دعوت نمود و آنان به چیزهای مخاطب قرار داد که سبب قناعت عقل و منطق می گردید و برای شان گفت: اگر به من ایمان نمی آورید پس مانع من نشوید.

11. هیچ پیامبری پیش از یقین حاصل کردن به یاس و نا امیدى از ایمان مدعوین شان، دعای هلاکت نکرده است.
12. از آیات این سوره دانسته می شود که پیامبران الهی در دعوت خود چیزی برای خود نمی خواستند. بلکه آنان را به سوي خداوند می خواندند و از آنان درخواست می کردند که هر چیزی را برای خداوند انجام بدهند، و چیزی از هستي خود را برجاي نگذارند.
13. کفار و مشرکان بنا بر تصورات و درک های محدود شان، وظیفه ای اصلی پیامبر و طبیعت کار و رسالت او را نمی دانند. در حالی که پیامبر بشری از نسل ایشان است و صرف برای رساندن پیام خدا، هشدار از عذاب خدا برای منکران و مژده به رحمت خدا برای مومنان فرستاده شده و صلاحیت مرگ و زندگی مردم در دست او نیست.
14. کفار مکه کدام شبهه خاصی راجع به وحدانیت خداوند و زندگی پس از مرگ نداشتند بلکه انکار آنان از قیامت و یگانگی خداوند متعال تقلیدی بود به همین خاطر الله متعال هنگام تهدید و ذکر وعید آنان تذکر داد تا از قوم فرعون و قوم تبع پند بگیرند.
15. آیات قرآنی این سوره از موضع قدرت تمام سخن گفته و روز فیصله کن را آمدنی و گردآورنده ای مردم می داند.
16. خدا عادل است، پاس اعمال نیک و ایمان مؤمنان را می دارد، سرنوشت مؤمنان نیکوکار مثل کافران بدکار نیست.
17. دوزخیان و اهل جهنم از هیچ نوع آسایشی برخوردار نیستند و حتی خوراک شان از بدترین نوع خوراک می باشد که با وجود شدت تلخی، حرارت و بدبویی، آن را مانند حیوانات می خورند.
18. سوره با تذکر این نکته خاتمه می یابد که این کتاب (قرآن کریم) را برای پند دهی و پندگیری بر زبان تو برای شان فرستادیم تا آنان پند گیرند. اگر پند بپذیرند یا نپذیرند، سرانجام کار شان در هر دو صورت معلوم است، منتظر وعده و وعید خدا باشید.
19. سوره همان گونه که با بیان هدف فرستادن قرآن که همان هدایت گری و پند دهی است آغاز شده بود و هشدار از عذاب می داد، به عین صورت خاتمه می یابد و آغاز و انجام آن را به هم پیوند می دهد.

ب: پیشنهاد ها

قرار نتیجه گیری من، تفسیر موضوعی قرآن کریم بهترین روش تفسیری است و درک مفاهیم آیات و سوره ها با این روش بسیار آسان است، لذا موارد ذیل را به عنوان پیشنهاد ها تقدیم می کنم:

1. برای محصلین دوره ماستری بخش تفسیر و حدیث توصیه گردد، تا بخاطر نوشتن پایان نامه تحصیلی شان، یک سوره قرآن مجید را انتخاب نموده و بر اساس منهج تفسیر موضوعی سوره های قرآن، آن را تفسیر نمایند.
2. جمعی از اساتید گرامی بخش تفسیر و حدیث، دست به دست هم داده و تفسیر موضوعی سوره های قرآن کریم را با همکاری محصلان ماستری تکمیل نمایند، یک کار نهایت ارزشمند خواهد بود.
3. برای محصلان رشته تفسیر و حدیث وظیفه داده شود تا تفسیر موضوعی سوره های قرآن مجید (التفسیر الموضوعی لسور القرآن الکریم) که توسط جمعی از متخصصین تفسیر و علوم قرآنی تحت اشراف دکتور مصطفی مسلم نگاشته شده است؛ ترجمه نمایند.
4. یا اینکه (التفسیر الموضوعی لسور القرآن الکریم) که توسط دکتور محمود طهماز الحنفی به رشته تحریر در آمده است را به زبان ملی خود مان ترجمه نمایند، نیز یک کار نهایت مهم و شایسته تقدیر خواهد بود.
5. تمام سوره های قرآن کریم به شکل موضوعی از طریق محصلان رشته تفسیر و حدیث تفسیر موضوعی شود و به حیث یک ذخیره علمی در بورد ماستری آرشیف شود و همچنان به چاپ و نشر آن اقدام شود.
6. رساله های ماستری محصلان به نهاد هایی که به آن ضرورت دارند ارسال شود تا از آن ها استفاده مثبت صورت گیرد.
7. بعض سوره های قرآن کریم طولانی می باشند، به این خاطر باید یک سوره طولانی به دو یا سه نفر از محصلان غرض تفسیر موضوعی سپرده شود.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af